
Obsah

Předmluva	15
1 Úvod: Didaktika jako věda a jako nástroj učitele	17
<i>Eva Vyskočilová, Dominik Dvořák</i>	
1.1 Je vůbec didaktika k něčemu?	17
1.2 Dvě pojetí vzdělávání: Komenský a Dewey	19
1.2.1 J. A. Komenský byl první, kdo vytvořil systém didaktiky	19
1.2.2 Americký pedagogický projekt: J. Dewey	21
1.3 Vývoj didaktiky ve 20. století	23
1.3.1 Behaviorismus a manažerské metody v didaktice	23
1.3.2 Kognitivní a sociální obrat	24
1.3.3 Neobehaviorismus a technologie vyučování	25
1.3.4 Kurikulární hnutí a nástup kognitivismu	26
1.3.5 Humanizace a sociální odpovědnost školy	27
1.3.6 Současná situace	29
1.4 Didaktika jako exaktní, anebo humanitní obor?	30
1.4.1 Proč některé národy nemají „didaktiku“?	30
1.4.2 Roztříštěnost didaktických koncepcí	31
1.5 Didaktika preskriptivní, deskriptivní, anebo normativní?	34
1.5.1 Empirické a hodnotové výpovědi	35
1.5.2 Deskriptivní a preskriptivní didaktika, klinický a technologický přístup	36
1.5.3 Jak může metodicky postupovat klinický obor?	38
1.5.4 Na důkazech založený přístup	39
1.6 Klasifikace teorií v didaktice	41
1.6.1 Makro- a mikrodidaktické teorie	41

1.7	Teorie učení – východisko didaktických teorií	42
1.7.1	Biologické a evoluční pohledy na učení a vyučování	43
1.7.2	Podněty sociálních a kulturních věd	45
1.7.3	Podněty z technických oborů: Systémová analýza	46
1.8	Konstruktivismus v současné didaktice	49
1.8.1	Některé proudy uvnitř konstruktivismu	51
1.8.2	Žákovo pojetí učiva	53
1.8.3	Sociální konstruktivismus	55
1.8.4	Kritika konstruktivismu	56
	Závěr	57
	Případová studie	58
	Otázky a úkoly	61
	Klíčová slova	61

ČÁST I

Činitele výuky	63
2 Žák sekundární školy	65
<i>Otto Obst</i>	
2.1 Dospívání jako biologická fáze a sociální konstrukt	66
2.1.1 Dospívání – období bouří a konfliktů?	67
2.2 Vývoj inteligence v období dospívání	70
2.3 Identita a učení	72
2.3.1 Identita a subkultury současné mládeže	74
2.4 Socioekonomická diferenciacie žáků	76
2.5 Nadaný žák ve výuce	78
2.5.1 Kdo je to nadaný žák	78
2.5.2 Vnější diferenciacie	79
2.5.3 Vnitřní diferenciacie	80
2.6 Handicapovaný žák ve výuce	81
2.6.1 Se kterými typy zdravotního postižení se můžeme ve škole setkat?	82
2.6.2 Pedagogická integrace postižených žáků	83
2.6.3 Výhody a nevýhody integrace	85
2.7 Žák jiného etnika a žák s jiným mateřským jazykem ve výuce	86
2.7.1 Romové	86
2.7.2 Zahraniční zkušenosti	88
Závěr	89
Případová studie	90
Otázky a úkoly	91
Klíčová slova	91

3 Učitel ve výuce	92
<i>Otto Obst</i>	
3.1 Učitel jako expert	93
3.2 Kompetence učitele	98
3.3 Učitel jako pracovník pomáhajících profesí	99
3.3.1 Pomáhající profese	100
3.3.2 Akademická svoboda a právo na vzdělávání	102
3.4 Rozhodování v pedagogické praxi a jeho problémy	103
3.5 Sebereflexe a sebezdokonalování v pedagogické činnosti učitele	108
3.5.1 Jak provádět sebereflexi	109
3.5.2 Metody a techniky sebereflexe	109
3.6 Učitelovo pojetí výuky	110
3.7 Vyhasínání (burnout) a jeho prevence	112
3.8 Standardy výkonu učitelské profese	114
Závěr	118
Případová studie	118
Otázky a úkoly	119
Klíčová slova	120
4 Učivo	121
<i>Helena Veverková</i>	
4.1 Vzdělání	121
4.1.1 Cíle školního vzdělávání	122
4.2 Učivo a jeho struktura	126
4.2.1 Vědomosti	126
4.2.2 Dovednosti	129
4.2.3 Hodnoty	130
4.2.4 Vlastnosti člověka	130
4.3 Přístupy k učivu: zprostředkující a vstřícný	130
4.4 Kurikulum	132
4.5 Konkretizace učiva v pedagogických dokumentech	136
4.5.1 Standardy	136
4.5.2 Rámcový vzdělávací program	140
4.5.3 Koncepce školy	140
4.6 Didaktická analýza učiva	141
4.7 Učebnice	143
Závěr	144
Případová studie	145
Případová studie	145
Otázky a úkoly	148
Klíčová slova	148

5 Sekundární škola: citlivé místo vzdělávacího systému	149
<i>Dominik Dvořák</i>	
5.1 Škola a společnost	149
5.2 Specifika situace sekundární školy	151
5.2.1 Vnitřní problémy sekundární školy	152
5.2.2 Organizační dilemata sekundárního školství	154
5.2.3 Nedávný vývoj sekundárního školství v České republice	155
5.2.4 Změny vzdělávacího systému po roce 1989	157
5.3 Svět jednotlivé školy	159
5.3.1 Které školy jsou dobré?	162
Závěr	163
Otázky a úkoly	163
Klíčová slova	163
6 Mimoškolní prostředí	164
<i>Otto Obst</i>	
6.1 Situované a autentické učení	165
6.1.1 Enkulturační model vyučování	167
6.1.2 Autentické učení	168
6.2 Rodina žáka	169
6.3 Region školy	172
6.3.1 Učení v obci	173
6.3.2 Škola a komunitní vzdělávání	174
6.3.3 Škola, komunita a ohrožené dítě	175
6.4 Prostředky masové komunikace	175
Závěr	178
Případová studie	178
Otázky a úkoly	181
Klíčová slova	181

ČÁST II

Theoretické základy vyučování a učení	183
--	------------

7 Pedagogickopsychologická diagnostika a evaluace	185
7.1 Diagnostika vnitřních podmínek výuky	186
<i>Miloslava Dvořáková</i>	
7.1.1 Přehled metod zjišťujících diagnostické údaje	186
7.1.2 Diagnostika sociálních vztahů	190
7.1.3 Diagnostika hodnotové orientace žáků	194
7.1.4 Diagnostika sebepojetí žáků	196
7.1.5 Diagnostika zájmů žáků	200
7.1.6 Diagnostika perspektivní orientace	204
7.1.7 Diagnostika žákova pojetí učiva	205
7.1.8 Diagnostika učebního stylu žáků	209

7.2	Hodnocení vzdělávacích výsledků žáků	212
	<i>Miroslav Chráška</i>	
7.2.1	Jaký je současný stav hodnocení vzdělávacích výsledků žáků?	213
7.2.2	Co je to didaktický test?	216
7.2.3	Jaké jsou druhy didaktických testů?	216
7.2.4	Jak vytvořit dobrý didaktický test?	220
7.2.5	Jak lze ověřit kvalitu vytvořeného didaktického testu?	228
7.2.6	Jaké jsou možnosti využívání didaktických testů v praxi?	231
7.3	Evaluační klimata třídy	233
	<i>Helena Grecmanová</i>	
7.4	Evaluační učebnic	242
	<i>Danuška Tomanová</i>	
7.4.1	Kritéria hodnocení	242
	Případová studie	247
	Otázky a úkoly	249
	Klíčová slova	250
8	Pedagogická komunikace a interakce ve výuce	251
	<i>Ludmila Prokešová</i>	
8.1	Verbální komunikace	255
8.2	Neverbální komunikace	256
8.3	Komunikace činem	263
	<i>Ludmila Prokešová, Miroslav Procházka</i>	
	Případová studie	266
	Otázky a úkoly	267
	Klíčová slova	267
9	Didaktické zásady	268
	<i>Milena Kurelová</i>	
9.1	Co jsou didaktické zásady?	268
9.2	Přehled didaktických zásad	269
9.2.1	Zásada komplexního rozvoje osobnosti žáka	269
9.2.2	Zásada vědeckosti	270
9.2.3	Zásada individuálního přístupu k žákům	270
9.2.4	Zásada spojení teorie s praxí	270
9.2.5	Zásada uvědomělosti a aktivity	271
9.2.6	Zásada názornosti	271
9.2.7	Zásada soustavnosti a přiměřenosti	271
	Otázky a úkoly	272
	Klíčová slova	272

10 Výukové cíle a jejich taxonomie	273
<i>Zdeněk Kalhous</i>	
10.1 Požadavky na výukové cíle	276
10.1.1 Komplexnost výukových cílů	276
10.1.2 Konzistentnost (soudržnost) výukových cílů	276
10.1.3 Kontrolovatelnost výukových cílů	277
10.1.4 Přiměřenost výukových cílů	278
10.2 Taxonomie výukových cílů	279
10.2.1 Taxonomie kognitivních cílů	279
10.2.2 Taxonomie afektivních cílů	283
10.2.3 Taxonomie psychomotorických cílů	288
10.3 Vymezování výukových cílů	289
Závěr	291
Otázky a úkoly	292
Klíčová slova	292
11 Organizační formy výuky	293
<i>Vladimír Václavík</i>	
11.1 Individuální výuka	294
11.2 Hromadná a frontální výuka	295
11.3 Individualizovaná výuka	298
11.4 Projektová výuka	299
11.5 Diferencovaná výuka	302
11.6 Skupinová a kooperativní výuka	303
11.7 Týmová výuka	304
11.8 Otevřené vyučování	305
11.8.1 Organizační opatření ve vyučování – týdenní plán, volná práce	305
11.8.2 Otevírání školy navenek	305
Závěr	306
Otázky a úkoly	306
Klíčová slova	306
12 Výukové metody	307
<i>Zdeněk Kalhous</i>	
12.1 Klasifikace metod výuky	309
12.1.1 Informačně-receptivní metoda	309
12.1.2 Reprodukční metoda	310
12.1.3 Metoda problémového výkladu	310
12.1.4 Heuristická metoda	311
12.1.5 Výzkumná metoda	311
12.2 Komplexní klasifikace základních skupin metod výuky (Maňák, 1990)	313

12.3	Klasifikace založená na teoriích učení	314
12.3.1	Behaviorální modely	315
12.3.2	Personální (humanistické) modely	316
12.3.3	Sociální modely	316
12.3.4	Skupina kognitivních (informačních) modelů	316
12.4	Stručná charakteristika některých metod výuky	317
12.4.1	Metody slovní	317
12.4.2	Metoda práce s učebnicí, s knihou	322
12.4.3	Metody názorně demonstrační	322
12.4.4	Didaktické hry	323
12.4.5	Participativní metody	324
12.4.6	Situacní (případové) metody	325
12.4.7	Inscenační metody (metody hraní rolí)	325
12.4.8	Brainstormingové metody (burza dobrých nápadů)	326
12.4.9	Vrstevnické vyučování – učení vyučováním	326
	Otázky a úkoly	327
	Klíčová slova	327
13	Učební úlohy ve výuce	328
	<i>Zdeněk Kalhous</i>	
13.1	Definice a role učebních úloh ve výuce	329
13.2	Z teorie učebních úloh	330
13.2.1	Taxonomie učebních úloh podle D. Tollingerové (1970)	331
13.3	Posuzování a projektování souborů učebních úloh	333
	Případová studie	335
	Otázky a úkoly	336
	Klíčová slova	336
14	Materiální didaktické prostředky	337
	<i>Otto Obst</i>	
14.1	Klasifikace materiálních didaktických prostředků	338
14.1.1	Některá doporučení pro práci s materiálními didaktickými prostředky	341
14.2	Výpočetní technika ve výuce	341
14.2.1	Výukové programy	342
14.2.2	Počítač jako pracovní nástroj	342
14.2.3	Programy k získávání informací z počítačových sítí	343
14.2.4	Výuka programování	344
14.2.5	Jak dál ve výuce pomocí informačních technologií	344
	Otázky a úkoly	345
	Klíčová slova	345

ČÁST III

Projektování, realizace a evaluace výuky	347
15 Význam jednotlivých faktorů ve výuce	349
<i>Dominik Dvořák</i>	
15.1 Školou ovlivnitelné faktory výuky	349
15.1.1 Kvalita prezentace učiva	350
15.1.2 Přiměřenost vyučování	350
15.1.3 Pobídky	350
15.1.4 Čas	351
15.2 Vzájemné vztahy mezi faktory výuky	351
15.2.1 Vztah mezi jednotlivými faktory	352
Závěr	353
Klíčová slova	353
16 Projektování výuky	354
<i>Otto Obst</i>	
16.1 Proč projektovat (plánovat) výuku?	354
16.2 Kroky při plánování výuky	355
16.2.1 Studium kurikulárních dokumentů	355
16.2.2 Zjištění potřeb žáků	355
16.2.3 Tematický plán učiva	356
16.3 Příprava na vyučování	357
16.3.1 Příklad 1	359
16.3.2 Příklad 2	361
Závěr	363
Případová studie	363
Otázky a úkoly	365
Klíčová slova	365
17 Realizace výuky	366
<i>Otto Obst</i>	
17.1 Motivace	367
17.1.1 Vnitřní motivace k učení	368
17.1.2 Prostředky vnější motivace	370
17.1.3 Jak pomoci nemotivovaným žákům?	371
17.2 Vedení žáků v průběhu výuky	372
17.3 Komunikace ve výuce, učitelova řeč	380
17.3.1 Otázky ve výuce	380
17.3.2 Humor ve výuce	382
17.3.3 Kritické situace v komunikaci	383
Závěr	384
Případová studie	384
Klíčová slova	385

18 Kázeň ve výuce	386
<i>Otto Obst</i>	
18.1 Příčiny nekázně ve škole	388
18.1.1 Co může ovlivnit učitel	389
18.2 Postupy pro budování ukázněného prostředí	391
18.2.1 Kázeňské prostředky	393
18.3 Šikana	394
18.4 Řešení konfliktů a situační myšlení	396
18.5 Klima třídy	397
18.6 Autorita učitele	398
18.6.1 Formální autorita	398
18.6.2 Neformální autorita	399
18.6.3 Na čem záleží neformální autorita učitele?	399
Závěr	400
Případová studie	401
Otázky a úkoly	402
Klíčová slova	402
19 Hodnocení výsledků výuky	403
<i>Otto Obst</i>	
19.1 Co rozumíme hodnocením a jaké jsou jeho funkce	404
19.2 Typy hodnocení	405
19.2.1 Formativní hodnocení	407
19.2.2 Domácí úkoly	408
19.3 Aktuální problémy školního hodnocení	409
19.3.1 Slovní hodnocení, nebo známka?	409
19.3.2 Autentické hodnocení	411
19.3.3 Doporučení pro praxi	411
Závěr	413
Případová studie	414
Otázky a úkoly	414
Klíčová slova	414
Závěr	415
Co budou potřebovat mladí lidé ve 21. století?	415
Kompetence pro Evropu	418
Použitá literatura	421
Rejstřík jmenný	439
Rejstřík věcný	442